

KONRÁD GYÖRGY

Régi margináliák a fordulat környékén

A rendes élet eseménytelen, napi gondok, napi hírek, itt-ott a világban lónek, itt-ott az országban fegyveresen rabolnak, de talán senki sem akarja a zsebemből ezt a keményfedelű noteszt kirabolni, s nekem ez az elhárító föltevés nyugalmat ad, nyújtózkodom, érzem, hogy az ágak szeretnének megszólalni, a levelek az ő szavaik. Nemsokára felbaktatok a hegyre, a kedvenc verandára, amely nem az enyém, a boldogság feltétele a minél nagyobb függetlenség a hol-tól, eljutni a bárholig. Minden hely paradicsom. A kerítésen túl mindenféle rozsdás, halott edények. Fel-alá járkálnak a fehér tyúkok a szomszédasszony baromfiudvarán. A romos istálló és pajta középen berogyott, néhány gerenda támasztja, használaton kívül. A romépület textúrája kiszámíthatatlan, a szürke és a rózsaszínű kövek váltogatják egymást, itt cserép a fedél, ott pala. Egyenletesen kotyognak a tyúkok, körbejárom a kertet, meglátogatom a kővaskót. A szomszédból egy kakas szól hozzám, az égről egy repülőgép, a fáról egy rigó. Nem az eredmény számít, hanem a működés, nem a mű, hanem az írás, nem a cél, hanem a testhelyzet. Az előbb bejött egy udvarias öregember, s mögötte egy vigyorgó fiatalember, azt mondták, hogy a bibliáról szeretnének beszélgetni velem. Ne haragudjon, kedves uram – így én –, de én most dolgozom, tessék talán máshoz menni. Nem tudom, kinek nem tanácsolnám ezt egy kedves faluban pálinka és kender társaságában kőfalnak támaszkodva. Karcsi lovai legelésznek a mezőn, hangyák futkosnak a kőkerítés peremén. Az ember keresi a nyugalmat, és jönnek a megzavartatások, azért is jönnek, mert vállalkozásokba fogunk. Ha kerülöd a megzavartatást, ne told oda minden teher alá a vállad. A hemzsegőnek ellentéte a semmire sem vállalkozó, a semmirekellő, a semmittevő, a *Taugenichts*.

*

Az akácpadon szemben a Szentgyörgy-heggyel kinyílok. Harangoznak, pálinkát ittam, a feleségem megengedi, hogy itt legyek. Kilépni tér és idő korlátjai közül, ez az álom, vagy a föltehető másvilág célja. A lélek ugyanoda jut el, mint ahonnan elindult, és nem talál jobbat ennél a saroknál a kertben. Mire való a regény? Fikcióra. Arra, hogy a lehetetlen lehetségessé váljon. Ez az értelme a felismeréseimnek, hogy máris a túlvilágban élek, ezt akarom, ami megvan. Az alapvető fikció a halhatatlanság. Az ember legmerészebb hipotézise isten, aki olyan, mint ő, de nem hal meg. Hősöm a *Hagyatéék* című regényben meghalt, de nem egészen, újra életre kelhet, meglógott, csibészkedik. Bárhol ezen a földön találnék egy kertet és egy padot, meg valami egyszerű ácsolású asztalt, ahol ideiglenesen vagy tartósabban meghúzhatom ma-

gamat. A fiú folytatja az apját, az életben maradt a megöltek. Szeretem a rögtönzést, és megengedem magamnak, hogy számárságot mondjak, amikor hangosan gondolkodom egy másik nagyvárosban, ahova könnyű táskával megérkeztem. Valami kutatás érdekel, az ifjúságé, a régi világé ebből a mai világból visszanezve rá, amikor már nem a felszabadulás együgyű eufóriája emlékeztet a régi rendre, az ancien régime-re, amellyel szemben nem érzek már axiomatikusán megtagadó kötelezettséget, noha egy ízem sem kívánczik vissza belé.

*

Néha pipára gyújtok, vagy iszom valamit, néha fölegyenesedek, kihúzom magamat, mélyeket lélegzek, aztán magamba süppedek. Felnézek a lemállott vakolatú bérházak ablakába, az ismert lakók kihaltak, elköltöztek, kivándoroltak. Nekünk nem volt lehetséges normálisnak lennünk, és ha mégis azok voltunk, vagy annak látszottunk, akkor ezt nekünk nem bocsátották meg. Eleve lépéshátrányban voltunk a nyugati kollégáinkkal szemben. Ők benne voltak a hálózatokban, mi nem, legfeljebb botrányhősök gyanánt. Hegymagasról nézem a nagyvilágit, és szerte a világból a hazait, nemzedékem tapasztalatait, áthaladok egy nagy távon a gyerekkortól máig, visszanezok az elmúlt századra. Becsülhetsz akárhány politikust, de védened kell mindegyikkel szemben a művészet és a reflexió autonómiájának a különös álláspontját. Ha úgy adódik: értelmiségi méltóság és sajátos helyet foglalás a hatalmi elitben, nem minden szórakozás, színház és karizmatikus illetékeség nélkül; egyszerűen otthonosság a falusi szomszédok körében; átsétálni a rétegeken, megszerkeszteni és továbbadni az alázatos autoritás humorisztikus stílusát. Úgy szeretni meg bármit, hogy magadnak nem akarsz semmit sem. Tekinthez magamat esettanulmányként, figyelem egy lassan és későn érő személy próbálkozásait, mint ahogy a kutató a kísérleti állat, a tisztázó, emlékező, elképzelő, befelé hallgató én fölé hajol. Egy hetvenéves ember kaparászása a saját tudatában. És nem annak a fiatalabb, feleannyi idős embernek a valósága, aki csak volt, de már nagyon régen nincsen.

*

Megjöttünk Hegymagasra, bőven hoztam magammal inget és iratokat, ha másolni, sűríteni akarnék, ha lopni szándékoznék magamtól, de mert inkább nézem a hangyák útját az asztalon, mint a régi betűimet, azt veszem észre, szívesebben kezdenék bele valami újba, a felszabadult öregség játékaiba. Egy A/4-es papírlap teleírva egy strófának tekinthető. A kapott keret nyugalmat ad, ennyi tered van, érd be vele. Majdnem bárhova mehetek, majdnem bármit tehetek, felszabadítottam magam a kötetek alól. Voltam már eleget jó fiú, de hetven fölött az ember elég sokat megengedhet magának. Templom, fekete-fehér tehének, távolabb autót, fehér kamion. Egy lány egy lánylapot olvas, semmi sem meglepő. A cím: Ne csald meg! Fantáziáld. Egy zöld vadásznadrágos úr a vonaton egy vadászújságot olvas. Egy nő köt. Kis csatorna partján ritkás szálerdő, hidacska vezet át rajta. Fehér kerítésoszlopokkal kö-

rülvett veteményes, gondozott táj, nem meglepő, timpanonos istálló, mellette hosszú kukoricagóré. A fiatal lány fehér nadrágot, angóra pulóvert és afrikai faékszert visel. Banánt majszol, szemben a rózsaszín pulóveres nő szünet nélkül köt. Roncsautókat és szögesdrótkötegeket látok, vert falú, felgyűrődött kátránylemezzel fedett sufnit. A házak homlokzatán parabola antenna. Mindazoknak a történeteknek a tárgyi hitelért, amelyek itt elhangzanak, nem tenném a tűzbe a kezemet. Amit írok, senki ellen nem használható fel, ellenem sem. Felvehetem a gyalogjáró megfelelő öltözékét. Én minden névből, megjelölésből, meghatározásból kibújok, mindet eleve szűkösnek érzem. Kedvesem, arra kérek, hogy ne nevezd meg, ne szögezz a falra. Ne gondold, hogy egy anekdotával elintézhető vagyok, viszont az én hatalmam, mondhatnám, elenyésző.

*

Minden beletorkollik a szövegbe. Mindent a szövegért! Kezdetben volt az ige. Az ember maga elé dobja a mondatot, és kúszik utána, menj utána, ne maradj le tőle! Rohanatnak neveztem régen azt az írásmódot, amelyben nem nézek hátra, mit sem törődve a mondatok elválasztásával, a helyesírással, és a legarányosabb tagolással. Menet közben ne javítsak, parancsoltam magamnak, ez az első változat, a hiteles kiinduló stáció, azután lelassulok, tagolom, szabatosítom, rendezem, fűszerezem, részegítem, bolondítom, aztán megint józanítom, egyelem, ritkítom. A fogalmazás részegsége szüli az eszmét. Vesd bele magad a jövőbe, ne törődj vele, hogy jó-e, vagy rossz-e, ebben a stádiumban csak a haladás számít. A javítás mindig kicsinyes, az első fogalmazás számít, a vakmerő mozdulat, beleveti magát az ember az ismeretlenbe, áll a kocsis ülése előtt, ordít, hogy figyeljenek rá, és térjenek ki előle, mert ő most mindeneken keresztül csörtet, aztán majd lelassul, és már csak bandukolni fog a fájós lábával, amely annál kevésbé fáj, minél többet megy vele. Áthajszolom magamat számos alakon, folyamatos mérkőzésben az agyammal, lássuk, mit tudok kifacsarni belőle!

*

A nyers szöveg a kerti-utcai csavargás boldogságában szülessen. Megyek beszélni különböző városokba itt az országban, Európában, és a tengeren túlra. Mindenki azt mondja: dolgozzatok többet. Én meg azt mondom, nézelődjete többet. Az olvasás is csavargás, máshollét, közeledés az ittlét mámorához. Van, amikor a máshollét és az ittlét egybeesik. Van boldogság, amelyet a puszta létezés okoz. Erre születtünk, ez a hivatásunk, nem kell annyit mérgelődni. Itt a hegyoldalon élvez az orrom minden lélegzetvételt, a fülem meghallja a csend változatait, és közöttük a zizegéseket. Amit kapok, nem veszem észre, nem becsülöm érdeme szerint, és inkább ostobasággal töltöm az időmet. Elszalasztottam a meleg fürdőt és a hideg patakot, könyvek vidám bölcsességét vagy a szemlélődés jótékony ürességét. Nem fázom, nem ázom, van mit ennem, van hol aludnom és tisztálkodnom, nem fáj semmim, van egy asztalom és székem, van egy füzetem és tollam, akkor mi bajom van, mi hiányozhat

még? Az embert meghaladják a lehetőségei. Boldog erőimnek is csak egy szerény részét működtetem. Most éppen Berlinben a Neue Kantstrassen ültem be egy Aman nevű kávézóba, a környék tele van törökkel, arabbal, egy nagy bajszos ember ül az ajtóban, és az ismerős vendégekkel kezét fog. A Kant utcának ez a szakasza elszínesedett, a kispénzű embereknek való boltok tarka sűrűsége a Chamber streetre emlékeztet, de ezt ellensúlyozza a 19. századvégi nemes épületállomány (Bausubstanz). Törekvő zsidók építették és lakták valaha. Egy másod-unokatestvérem örökölt ebben az utcában egy bérházat, nyaggatták érte, hogy a lakbért állami csatornán át hozassa be az országba, aztán fiatalon meghalt, nem volt elég erős a szíve. A tulajdonos, kopasz, mediterrán arc, kedvesen biccent a távozónak, így kezdődnek a kapcsolatok.

*

Jurek Becker meghalt, Siegfried Unseld meglátogatta a halála előtt, látszott, hogy megadta magát a halálnak, mint egy vihar utáni táj, olyan volt az arca, sokat szenvedett a kemoterápiától. Háromnegyed év alatt tört rá a halál. Egyidősök voltunk. Ma reggel, mielőtt iskolába megy, felhívtam Áron fiamat, ma van a névnapja, a születésnapomon. Az a falusi ház az alapvető hely, nem tudom, miért, ott nincs bajom a létezéssel. Nem szeretnék több helyet elfoglalni a világból, ahelyett, hogy kis helyen is jól meglennék, elvégre az ágyak nagyjából egyformák. Könyökölj az asztalra, támaszd a homlokod a markodba, és hunyd be a szemed. A szemhéjadon át a balkezed nagyujjával és a hüvelykujjával megnyomkodhatod a szemgolyódat. Így is ugyanazt látom, zöld kertekben fehér házakat, éppen csak kiduzzadnak a talajból. Ez a sok vállalkozás mind nagyozolás, ez az, amit az emberek akarnak, és amibe belehalnak. Elrugaszkodnak az absztrakcióba, nagyot ugranak a semmibe. A sztoicizmus, azt hiszem, hősi és gőgös lemondás, én azonban inkább a vitor elhárítás fogalmát használnám. Mindenütt tudtam boldog lenni, a kommunizmus idején is, és ha netán majd jön valami rossz, akkor én azt is kibírom. Az majd akkor lesz.

A boldogság nem sokszorozható semmilyen érték halmozásának a függvényében. Lehet, hogy bamba vagyok, megszidott egy kritikus, mert a kommunizmusban is örültem a jó időnek. Az emberek nem tudnak a meghaladás, a felülmúlás szenvedélyéről lemondani. A modern ember útja a kutatótól a brókerig. Nincs posztmodern, mert az is modern.

*

Az anyám bezárkózott, nem beszél, senkivel-semmit. A testét ellátják, szeret és tud enni, ül egy fotelben, más nem érdekli. Hallgat, nyitva tartja a száját, mélyen, olykor hörgősen lélegzik, de ha cukrozott eper közeledik az ajkához, akkor megszakítás nélkül képes enni és nyelni, főként édességeket. Tisztába teszik, megfürdetik, mint egy babát. Velem sem beszél, rám néz, és nincs élénkség a szemében. Nem tudok megszabadulni attól a sejtelemtől, hogy megneheztelt rám, mert áthárítottam a gondozását két jóra való kárpátaljai nőre, akiket rendesen megfizetek ezért. Minde-

nesetre etetem, mert anyám leejtené a falatokat. Ismerem ezt az arcot, a semmibe tekintést. Az ember egyre jobban hasonlít a halotti maszkjára.

Falun élvezetes, hogy nincs meg a nyilvánosság hívása, amely örvényszerű, időrabló, és az álfontosságok bozótjába visz. Felkérnek például egy könyv bemutatására, illik eleget tenni a kérésnek, és akkor már benne vagy a láncolatban, mert egyiktől következik a másik. Körülvesznek a papírok, a régi jegyzetek, és ezekből látom, hogy nagyjából mindig ilyesmivel nyüglődtem. Mi mást akarna két marokkal és tíz újjal megfogni az ember, mint az időtlent. Kivált, ha az a kéz már megismerte a fogás elerőtlenedését. Mit lehet tenni, ha az emberre elúzhetetlen képzelődéseiben szörnyű arcok néznek? Nem kívánja látni őket, mégis jönnek hívatlan. Hát jöjjenek, hemzsegenek a sarokban, elleszünk egymás mellett. A szem megtapogatja az időtálló formát. Mi teszi, hogy az ilyen forma átlép a halálon. Aki sok megsemmisülő arcot látott, annak a szeme a megsemmisíthetetlen formát keresi.

*

Látott ennek az öregembernek a szeme szökőkutat, úszómedencét, amelyben testek lubickoltak, pázsitot, amelyen heverésztek, és látott egy kalapos, pipás öreg cigányt, ahogy üldögélve, méltósággal szemlélődött. Munkatáborba jöttek a cigányok, így tudták, Birkenaubába. Még azon az éjszakán teherautók motorja bőgött teljes erővel, a barakk farésein átszűrődött a reflektorok fénye, üvöltés, jajgatás, aztán csend, a cigánytábor kiürült, a lakói mind hamuvá lettek. Kalligaronak csak az a kötelessége, amit magának parancsol, az is, hogy emlékezzen erre a történetre. A szolgálat morálját felváltotta a kutató morálja. Az irodalom emancipációja aránylag új keletű, két-három évszázados. A kutató ellenpólusa a harcos, akinek a másik legyőzése a célja. A művészetnek ezzel a céllal nincsen dolga. Az ellenfél nem a másik, hanem saját elménk határa. Naponta, akár többször is kénytelen vagyok dönteni. Ki vezet a rögtönzéseimben? Valaki, aki előre ismeri és érti a sorsomat? A sorsom az írói tárgyam? A sorsom nem én vagyok, ő valami tőlem független valóság. Mindig eltérés van közöttünk, én valami mást akarok, és azonos vagyok ezzel a mérkőzéssel a vágyaim és a sorsom között. Szomorú derű tölt el, ha visszanézek egykori dilemmáimra a régi rend korából, az idő által szinte külföldiek lettünk korábbi világunkban. Nem árt, ha a művésznek küzdenie kell magával. Lehet, hogy a papírkorszaknak vége van, de a szóvilágnak nincsen vége. Nincs más hatalmunk, csak az, hogy az olvasóink nem tudják elúzni a fejükből a műveinket. Nem harcolok, hanem nyilvánosan gondolkodom. Művészek és politikusok között csak az egyenrangú kollegialitás fogadható el. Az alárendelt eleve nem lehet barát, de ha nem függünk egymástól, akkor még barátok is lehetünk. Mi várható el a politikusoktól? A demagógia, a fölényesség és a szószátyárság kerülése, nyelvhelyesség, értelmes kérdésekre értelmes, hazugságkerülő válaszokat adjanak.

*

Kívánatos, hogy erősödjön az emberi személy öncélú értékelése, csak azért, mert van. Nem azért, mert valahova tartozik, nem azért, mert valamire való, nem a hasznossága okán, hanem önmagáért. Ismerni fogják-e az utánunk jövők a tévedéseinket? Valahányszor lépteket hallok szobám ajtaja előtt, összerezzenek. A kliens természeténél fogva akar valamit, gyakran olyasvalamit, ami nem jutott volna az eszembe, talán, mert nem is igazán tetszik nekem. Kaland nélkül nincs történet, nincs regény. A hős belekeveredik valamibe. A kezébe nyomnak egy csecsemőt. Letartóztatják őt magát, vagy közeli hozzátartozóját. Kibombázzák, vagy leég a háza. Egy vallási örült beledöfi a kését, de a füzete, amelyet a belső zsebében tart, nem engedi át a kést. Őt üldözik, vagy ő üldöz, elkapja a gyilkost, leleplezi a csalót, ártalmatlanná teszi a bűnös szörnyeteget, vagy éppen ő maga az. Mit jelent hatvanhat évesnek lenni, kérdem az Úr 1999. esztendejében? Jó esetben az élet négyötöde mögötted van, és az a maradék egyötöd a sebessége miatt különösen rövid lesz. Meggetted a kenyered javát, te pedig úgy érzed, hogy még csak most kezdődik a tánc. Hatéves gyerek vagy, kukucskálsz a sötét függöny mögé, kíváncsiskodsz. Még csak a kezdetén vagy a tanulásnak, legföljebb az első osztályt jártad ki. Ha nagyon berzenkedsz ez ellen az állítás ellen, akkor a másodikba is belekezdted. Könyveidet megírni és tűrhetően eladni, ennyi a dolgod, és mindinkább kikászálódni a kötelességek világából. Háziiparos vagy, eladod a portékádat. Csak azt lehet megvenni, téged nem, az elkötelezettségedet sem.

*

Miért is lennél azonos bármilyen párttal, nemzetközi szövetséggel, avagy városi, művészeti akadémiával? Nincs a földön olyan intézmény, amelynek a nevében szegyenkezés nélkül tudnád kimondani azt, hogy mi. Legyen mégoly nemes célzatú, egyikről sem kívánczol szeretetteljes önzéssel beszélni emelvényről, felolvasópult mögül, hangosbeszélőn át a megtelt széksorokhoz, az egybegyűlt hölgyekhez és urakhoz. Az elnökség szétszórtság, minden este más beszéd, minden délelőtt tárgyalás, terminusaid sűrű egymásutánban következnek. Óráként, egy kis kattanással át kell állítanod a fejedet. Van, akinek ez éppenséggel gyönyör, ne panaszkodj, többé-kevésbé szívesen játszottad. Várt a jegy a repülőtéren, nem kevesebbet repültél, mint amennyit villamosoztál, és nem bántad ezt a gyakori, és mégis kissé szédítő áttájolódást. Becsukódott mögötted az egyik város, és mindaz, amiben benne voltál. Föl kellett volna még hívnod kitűnő embereket, de fáradt voltál, és nem akartál embert látni, időmúltával a befogadóképességed is szűkült. Felhúztad magadat a szobádba, ott is a dolgozóból feljebb a hálóba, és nem hívtál fel senkit sem. A világ, mint beszélgető közösség, egyre inkább van. A többieket egyre nehezebb ignorálni, mert becsengetnek, és ott is, akkor is megjelennek, ahol, és amikor nem igényeled őket. Sokat kell felejtened ahhoz, hogy könnyű szívvel bírjál tovább menni, mert aki egy veszteséget állandóan észben tart, az megdermed. Van bénító gyász, amely elhárítja túlélőképességünk biztatásait. A ruganyos emlékezetben a felidézés akaratlagos művelet is, jóllehet igénybe veszi a félálomba, félfeledésbe le-

szállás módszereit is. Van úgy, hogy egy emléktársaság eluralkodik rajtad, és már mindig csak azzal hozakodsz elő. Van olyan sérelmed, amelyet gyakran felhánytor-gatsz, és nem tudsz, nem is igazán akarsz megbocsátani. Nézzék, mi mindened van! Milyen borzalmakon mentél keresztül.

*

Elég kicsi hely ez a föld, hát még, ha ketrecekre parcellázzuk! Mit akar az, aki be van zárva? Kitörni. És mit akar a várúr? Hogy ne jöjjön ki más hír a várkastélyból, csak az, amit a kürtös a toronyból kihirdet. Ne csúszhasson ki a rések között a várúr be-szédének semmilyen cáfolata.

De ha sikerül a hírnek kicsúsznia, akkor utána! Elkapni! Legegyszerűbb, ha a za-varó szöveg meg sem íródik, legegyszerűbb, ha az írógép hallgat.

A ketreceben elpoharazgat a felelős író és a felelős szerkesztő. A cenzúrához nem kell cenzúrahivatal, elég, ha az eszedbe vésed, és a szívedbe fogadod a tanácsait. Ha fegyelmeztet vagy, akkor kimenőt kaphatsz a rács mögül, de idejében térj haza utadról, és jelentsd, hogy mit tapasztaltál. Az áttörés, a rács szétfeszítése mámorító tapasztalat, és az írásnak új méltóságot ad.

Hosszú nap lesz ez, és hosszú éjszaka, nem tervezem, csak megnyújtom.

Társaságkereső barangolás, valahol csak találok használható beszélgetőtársakat. Vannak foltok a városban, ahol gyakran megfordulok, ahol tenyérnyi területen ösz-szesűrűsödik mindenféle érdekesség, ahonnan kiágaznak a fontos csápok, amelyek más tömörödésekhez vezetnek.

Minden kávézóhoz tartozik egy arc, valakivel voltam ott, valakit néztem ott.

Körülnéztem: tündéri és ocsmányi pofák. Ez is, az is gyanakvó, alattomos kíván-csisággal les. Arról tudósítok, ami van, ami számomra van. A végtelenből a csekély-ségről, ami nekem jutott. A papírhajónak a tengeren szerencséje van, ha néhány percig fennmarad, de biztos, hogy az áramlást nem módosítja. Városi jelentések olyasmiről, ami az újságokban nem kap helyet. Megfigyelések, amelyeket az olvasó máshonnan nem kaphatna meg.

*

Egyik legfőbb tudományunk felfedezően megbecsülnünk azt, amink van, és meglát-ni különféle városi együttesekben a létező és segíthető vonzást. Nincsen magasabb cél annál, hogy mi magunk jól érezhessük magunkat városunkban, legalábbis annak javarészeiben. Barátságos összeköttetéseket teremteni ennyi kincs és lehetőség kö-zött, amennyivel ez a város rendelkezik, csábító feladat lehet finom szemű, képzelet-ű és kezű környezetalakítók számára. Lehet, hogy az új század kezdetén ismét ott fogjuk jól érezni magunkat, azokban a boltokban, kávéházakban, fasorokon, folyó-partokon és piacokon, ahol nagyszüleink, dédszüleink a huszadik század elején jól érezték magukat. A kontinuus utcák és terek jó találmányok voltak, kár volt lemondani róluk, és a lábon járó embert a pucér és iránytalan térbe belelökni. A város a

mi lakásunk. Kell, hogy benne a tágasnak és a bensőségesen szűkösnek az aránya változatos és testhez illő legyen.

*

Az a város, amely befogadta a zsidókat, felvirágzott. A diaszpóra zsidók nem érték be azzal, hogy élnek, hogy megvannak. Papi népnél joga van az univerzalizmusra. A világnép éber autonómiája szellemi hűség, nem megtagadni magukat, ha bujkálva is, de megmaradni. A kapitalizmus is álarc volt, a kommunizmus is. A diaszpóra és a világnép-szerep lenne a zsidóság szubsztanciája? Mindenesetre lényeges tulajdonságuk a világban jelenlét, és a hajlandóság a világról, az emberiség egészéről gondolkodni. Ha a keresztények Jézust nem istennek, hanem történelmi személynek tekintenek, akkor a kereszténység a zsidóság kiterjesztése lenne. Annál erősebb vagy, minél inkább megszabadultál az isteni és a sátáni ellentétpártól, ettől a babonás kettősségtől, amellyel együtt jár az ellenségkeresés vagy –teremtés mérges szenvedélye is. Sátáninak szokás mondani azt, ami bennünket meghalad. A rejtelmes anyagi és szellemi termékenységet, életrealitást, és szívósságot. Pedig nézhetnénk a rendkívüli teljesítményt istenáldásának is. Mivel a görög mitológia nem dualista, az ő képzeletvilágukban nem jelenik meg a sátáni eszméje. Az ókori görögök istenei jók is, rosszak is, sokarcúak, többértelműek. Strasbourgban a XIV. század elején, a nagy pestisjárvány idején tizenhatezer zsidót öltek meg, életben maradásukat ördögi műnek nyilvánítva, mert a ragály közülük kevesebbet vitt el, alighanem a tisztasági rendszabályaiknak köszönhetően. A vallások? Nem különösebben szentek, emberiek, olyanok, mint a papok, azok meg legjobb esetben olyanok, mint a tanárok és a tisztviselők. Az egyházak meglehetősen földiek, önzők, anyagiak, tulajdonhoz és hatalomhoz ragaszkodók, nem igazolják szellemi teljesítményekkel a tekintélyüket. Az elhatárolásokban gyönyörködnek. Égivel díszítik a földet. Tiltalmakat, parancsaikat, ortodoxiáikat folklórnak tekintem.

*

A vallások kellene. Megformálják az életet, tartalmat adnak a hétköznapiaknak és az ünnepnek. Szertartásokkal veszik körül a legfontosabb eseményeket, formába, szokásba, viseletbe, művészetbe vezetik át a főbb élettartalmakat. Egyszerre transzcendensek és nagyon is földiek, ettől humorosok. Ha isten is emberi, miért ne legyen a pap is emberi? De akkor ki és mi hordozza a transzcendenciát? Talán a világirodalom, mert az magában foglalja, viseli és szemléli a vallásokat? Elhiszem a lét isteni mivoltát, nem vagyok ateista, én is az isteni egészről vagyok egy parány. Bolha vagyok atya bundájában. Mindenki a saját életének az igazságát keresi, a választ arra a kérdésre, hogy mit tegyen, hogyan éljen ebben a világban, amely hatalmasabb nála. Legyek igazságos túlélő. Alkalmasint győzhetek is, miért ne sikerülne, ha képes vagyok az életemet játszomnak, egy feladat megoldásának, egy kihívásra adott válasznak tekinteni. Mintha a sors játszana velünk. De hát azoknak a gyerekeknek nem Auschwitz volt a sorsa! Ha arról, ami történt, valami felsőbb akarat tehet, ak-

kor ez a felsőbb akarat gonosz és hülye. Amiből arra következtetek, hogy nem volt semmiféle felsőbb akarat, hogy emberi ügyeink alakulását nem kell összekötni valami képzelt isteni tervvel. Csak zagyva emberi akaratok ágaskodnak a színpadon. Miért higgyem, hogy isten gázhalálra jelölte ki az iskolatársaimat? Az ő megölésükre nem volt semmiféle épeszű indok.

*

Mi az akadály Kalligaro előtt? Mitől menekül? Az ürességtől, a semmitől, mint tartalomtól? Attól a benyomástól, hogy ez mind nincs?

És ha nincs? És ha nem menekül? És ha bevárja az asztalánál? Jönni fognak. Hírt kapott róla. Naponta elsétál, a főtérré. Hallja a szónoklatokat.

Többen mondják, hogy menjünk. Nem megy, bevárja a sorsát. Mit cselekszenek a különféleképpen nevelődött emberek, ha aránylag védtelen embereket lehet ölni is, menteni is, ha a döntéseknek végzetes következménye lehet? Ki mentett meg? Történetek a gettóból és a Pozsonyi útról. Hogy viselkednek emberek ilyen eszelős helyzetben? Budapest kísérleti színpadnak tekintendő. Hogyan lehet 1944-ből, ebből a véres évből példázatot csinálni? A gyerekkori környezet emberei már mind halottak. Ebből a távolságból már mind jogosan lettek mesealakok. De minél közelebb vannak az én mai életemhez, annál kényesebb róluk bármit is mondani. Kell a lehetőleg fiktív távolság, hogy személy szerint senkit meg ne sértsünk. Ha bárkire hasonlít is a figura, a vélhető modell, ha nem inge, ne vegye magára. Tekintsd Kalligarot fogasnak, amelyre minden ruhaféleséget felaggathatsz. Az embert a cselekedetei öltöztetik, azokból lesz adat az életrajzi lexikonban. Kalligaro van? Hát már hogyné lenne! Nézd meg a kútgyűrűket, rajtuk áll a neve, azokról loptam, megtetszett, kölcsönvettem.

*

Főként a tollamból éltünk, Jutka kislányokat tanított franciára, akik éppen azt tanulták, hogy *le géant est méchant*, (az óriás gonosz). Picurka, kacagó lánykák voltak a nagy, füles fotelek öblében, a kis ujjakkal emelték ki a meggysemeket a kompótos tányérból, és amikor beléptem Jutka szobájába, a székben összehúzták magukat, és úgy kacarásztak, mert az ő szemükben akkor én voltam az óriás. Hihhihi! Ingázónak is tekinthetném ezt a magam helyett fabrikált Kalligarot, akit a következő könyvecskében, sok helyütt otthon lévő utasnak, vándornak, átutazónak, ideiglenesen megszállónak, járókelőnek, vendégnek ábrázolok, aki azt is megengedi magának, hogy behúzódjon egy falusi szobába. Valahova, ahol békén hagyják, ahol akadálytalanul gőzölöghet, ahol a békés pipaszó elősegíti a koncentrációt, ha néha csapongó alakban is, de hát a szökkenések, a nagyot lépések, az oldalt cikázások a szakma velejárói. Ahogy az akkumulátort a motor feltölti, úgy a munka helyreállítja az agyban a dopamin háztartást. Az elmélyülés előállítja az elmélyülést előidéző hatóanyagot. Amolyan önsokszorozó perpetuum mobile ez a rendszer, amíg az elhülyülés a ha-

lálba nem visz. Így csak az indító lökés kell, összetalálkozni valami tárggyal, és akkor a gépezet rászzereli magát, odateszi az ásógépet, az meg ás, ás, mint a bolond.

*

Figyelmes állapotban vagy, megnézel egy ikont, és az aranyrecék között képsokaság keletkezik, a sima háttérbe beleképzeled a fél világot. Most valóban megnézed azt, amin amúgy átsiklott volna a tekinteted, és mintha először látnád, rácsodálkozol. Megszólalt a templomtoronyban a harang, kétütemű zengés, három óra van, imára hív, emlékeztet valamire. Kell, hogy néha legyen valami szabályos zaj egy faluban, ahol amúgy nagy csendesség uralkodik. Ahogy az éjszakákban kevés az ember okozta fény ezen a tájon, úgy a nappalokban kevés az ember okozta zaj. Valaki egy deszkát hasogat. A nagy csendességben, ürességben hírt adunk magunkról: itt vagyunk. Másutt túl sokan vagyunk, itt nem; itt a szerénység uralkodik. Az egyszerű emberek elég barátságosak Kalligarohoz, szakácsnők és takarítónők, pincérnők és titkárnők, különféle szomszédasszonyok kedvelni is szokták, furcsának is tartják, de megérik a jóindulatát, látják, hogy elszállt, adnak neki enni, és örülnek, ha dicséri a kosztot. Kalligaro pedig minden kedvességtől megilletődik. Azt is meghatóan tartaná, ha a szomszéd kutya abbahagyná az ugatást, és lám, a kutyakoma abbahagyta. Csak a méhek zümmögnek, de az simogató zaj, olyan élvezetes, mint a virágillatos levegő beszívása. A legegyszerűbb dolgok a legélvezetesebbek. Kalligaro szerzetes is tudna lenni, ha a cölibátust elfogadná, habár vannak éjszakák, amikor meg sem környékezi a szerelmi képzelődés. Tud hiányozni kedvesünk, de annak is megvan a csábítása, ha egyedül vagyunk a nagy házban, és minden más ember elég messze van. Kibúvik a kötelezettségeiből, amelyek másoknak jogot adnak rá, az idejére, a vele való együttlétre, a közelségére, holott ő nem nagyon szeret közel lenni. Mit keres a tanár úr, talán a koporsónyugalmat? Fejét meghajtva Kalligaro beismeri, hogy az ő szemében vonzó tulajdonságok: távolságtartás, nem-nyomakodás, magánköreink sértetlen hagyása. Ahogy a szomszédom, úgy az állam se üsse bele az orrát a magánügyeimbe.

*

Beleavatkozni a polgárok dolgaiba államtúltengés, etatizmus, fontoskodás. Azt is rendjén levőnek tartom, ha senki sem ért velem egyet, de a magánvéleményeimnek hangot adok. Ha valamilyen állítólagos jórahalóság nevében felbosszankodnak ellenem, kezd eltölteni a megnyugvás, hogy igazam van. Nincs mitől félnem, nincs mit elveszítenem.

Mindig tudtam, hogy mivel ingerelhetném magam ellen a *bien pensant* többséget. Már-már elindult felém a jóindulat, és akkor, puff, szétszakítom.

Valamivel elrontom a dolgomat, mondok, írok vagy teszek valamit, amivel magamra haragítom a hivatásos felháborodókat. Van egy köre az embereknek, akiknek a főmestersége a felháborodás. Dühöngeni valami-valaki ellen, ez a legnagyobb szellemi teljesítményük. Körülárkolnak témákat, és nem tűrik, hogy azokról tárgyi-

lagos vita essék. Erkölcsei frazeológiával és előítéletekkel hadonásznak. Az államtisztviselőknek mindig van valamilyen hajlandósága beletenyeregni a magánügyeinkbe, ott beleszólni a polgárok életébe, ahol erre nincsen szükség, és ott elkerülni a dolgokat, ahol pedig lenne mit tenniük. Az állam nevelésre, figyelmeztetésre szorul. Nyolcvankilenc előtt az állam túlzó volt, most kevésbé hatalmas, de benne rejlik a hajlam a hatalmának az eltúlzására.

*

Az elmúlt húsz évben Budán háromszobás lakásban éltünk, ugyanott, ahol ma is, özvegy anyám, amíg bírt, kétnaponként jött látogatóba. Délelőtt írtam, délután a család, este vendégek jöttek. Ablakom előtt leander, mályva, bámultam a lombon át az eget. Babapesztrálásra pedig a belső emigráció megfelelt. El kell valahogy tölteni ezt az időt, ami még hátra van. Kis, földközeli mozdulatok, lassan forgatom az anyagcsere malmát, erről az ágyról fölkelek, ide visszafekszem, futnak az évek. Ha autóbaleset érne, ha bebörtönöznének, ha egy nap szokatlan nyomást éreznék a mellemben, ha agyvérzést kapnék, és utána szélütötten bámulnék magam elé, akkor már csak az maradna mögöttem, amivel eddig elkészültem, és ez bár szemlátomást töredék volna, lehet, hogy a többiek szemében mégis kerek egésznek látszana. Mit kezdjenek a hátramaradottak a kiskorú gyerekekkel, a befejezetlen munkákkal, a hevenyészett mondatokkal, az elrongált kapcsolatokkal? Minden vállalt feladat leválna rólam, minden nyitott kérdés válaszok társaságában ülne, minden kihívás *ad acta* menne ódon iratok közé, és senki se várna már el tőlem semmit sem. Az első hetek szomorúságát leszámítva, inkább megnyugtató lennék, olyan ember, aki már megtette a magáét, és már csak az, aki volt. Már nem hitegethetném magam azzal, hogy a holnappal jóvátehetem a tegnapot, mert már csak az számítana, ami eddig volt. A többiek még eladminisztrálják azt a kis hiányt, ami egy ember volt. Szétosztogatják a javait, kidobják a nagyját, kell a hely. A játszmaiban az nyer, aki túléli a többieket, mert azt mond az elhunytakról, amit akar, övé az utolsó szó. Az volt a felebarátom, aki mellettem állt. Az volt a családom, aki velem egy asztalnál evett. A hetedik nap volt az állandó idő. Az ünnep nem akart véget érni. Még egy pohár, még egy pipa, és nincs bennem emiatt semmiféle szégyen. Rokonszenvvel gondolkodok vissza mindazokra a helyekre, ahol békén hagytak. Éjszaka is, részegen is megértő világosságra vágyakoztam.

*

Az író kívül, azt hiszem, van bennem egy kezdeményező is. Néha sok, esetleg igen sok ember előtt felolvasok gondosan fogalmazott szövegeket. Ez a legtöbb, amit én nem-irodalmi tevékenységként a magam számára engedélyezek. Tudomásul veszem a magam különféle – nemzeti, nyelvi, társadalmi, vallási, földrajzi – minőségeit, és nem igyekszem egyiket a másik alá rendelni, nem igyekszem eltitkolni, elszégyellni egyiket sem, hanem élek velük, azzal pedig, akinek ez ellenére van, nem sokat törődöm. Elég erőt találok magamban ahhoz, hogy egy kis jót tudjak adni a kö-

rülöttem levőknek. Ha tudok egy kicsit adni, akkor kapni is fogok valamit, valaki mástól. Csak ne méricskéljem!

*

Kalligaro a régi időkben hol a feleségével, hol a szeretőjével jelent meg a társaságban, máskor mind a kettővel, amely társaságba beszűrődtek mindenféle párizsi és kaliforniai divatok. Feküdt a szobájában, és mellé dőlt valaki, ittak, hasist szívtak, nézték az aranyikonok reprodukcióinak egy négyzetcentiméterén feltűnő ábraskaságot, amelyet amúgy csak homogén arany foltnak nézne, ha mit sem pöfékelt volna. Zenéket hallgattak, sokat nevettek. Juli nála tíz évvel volt fiatalabb, általa jöttek hozzá közelebb az ifjabbak, őt barátságos, de kimért okosjánosnak tartották, úgyhogy igazán csak Szelényivel tudott jól beszélgetni. Az írók túlságosan hiúak és féltékenyek, hogysem velük is jól menjen a társalgás, és mindenkinek annyira a testéhez nőtt a stílusa, mint a szaga. A másik szaga zavaró, a magunké nem annyira. Bolyongott a városban, nagy elhagyatottságot érzett. Nem unta nézni a Szilveszterkor szembejövő dudákat és rikácsoló álarcokat. Hemzsegték egymás körül, művésznőkkel táncoltak, kertben és balkonon csókolóztak. Nekidőltek a várfalperemnek, lehetett a nőt odavezetni, megmutatni a Budapest panorámát, egymásnak támaszkodnak kissé, és úgy gyönyörködtek. Maguk elé mondtak szavakat, és egymás felé fordultak, hátukat a falnak vetették, és valami egész másról szóló beszélgetés közben az úr magához vonta a sétatárs hölgyet, és szájon csókolta. Annyiféle íze lehet ajkaknak, annyiféle vastagsága és vékonysága!

*

A vékony alak, aki messze földről jött, hogy fölfedezze önmagát, hogy megcsodálja a tárgyakat, a szép, öreg gáztűzhelyeket és lifteket, hogy olcsón egyen a Kiskakasban vagy a Kiskacsában, hogy a helyi, számára filléres cigarettát szívja, hozta a hasist a melltartójában. Emlékszünk igen hosszú szoknyákra, ugyanolyan hosszú combokra, és igen rövid szoknyákra is. A nadrágjába nyúl és a hasán felsiklik a kéz a mellre, onnan le az ágyékra, majd újra fel, és a derekán, a hasán, a pihéin, az anyajegyein tájékozódik. A vékony nő már írt egy regényt, amelyről Beckett valami jót mondott. Bár a falnak dőlve mindketten elérik azt, amire vágnak, a vendég vendég marad, a férfi pedig családfő. Elviheti a vendéget magukhoz, lehet még vacsora, füstölés, zene, de másnap be kell menni az intézetbe, az iskolába. A vendég a családtól távozóban taxit rendel, és csókokkal búcsúzik, megkedvelte az asszonyt, és a gyerekeket, testvériesség. Majd hazaérve, és gyermekeit viszontlátva, november végén egy délelőtt, hosszú télikabátban besétál az óceánba, öltözéke elnehezül, a testét a hullámok még aznap éjjel kivetik a partra.

*

Hogyan viselkedtem egy púpos öregemberrel, egy szakadt kolleginával, aki nemrég jött ki az elmekórházból, barátom feleségével, az anyámmal, aki kávéhozott be ne-

kem? A jó ember többet ad, mint amennyit kap, nem kér semmit, és örül annak, amit csakúgy adnak. Nem választhatom ketté a tudást, mint tényekre és értékekre vonatkozót, anélkül, hogy össze ne keverném. Burkolt alakban szüntelenül értékjavaslatokat kapunk. A pozitívizmus lemondás arról a kérdésről, hogy miképpen kell élnem, de ha ezt a kérdést elhessenem, körülkerítenek a lemondó magányképek és a kétségbeesés érvei. Leginkább a tapintat filozófiája érdekelne, ha lenne olyan, a létezők gyengéd felszabadítása. Az eltúlzott kitagadottság megszüli ellenszerét, a túlzott elhivatottságot, amitől nem csak azért, mert nevetséges, de az egészség védelmében is őrizkedni kell. A rendszerre egy teljes nem, a vérbeli disszidens minden korban és kultúrában elutasítja a fennállót úgy, ahogy van, szőröstül-bőröstül, és vele szemben van egy általános ellenjavaslata. A manicheus dualizmushoz kell valami istentől eredeztetett küldetés ábrándja. Az Úr vele van, neki ad igazat, s a próféta, a disszidens – az Úr igazának a felismerője és kimondója. A küldött, a hirdető túl van a gyakorlati kérdéseken, inkább vallásalapító, mint politikus. A praxis neki csak trambulín ahhoz, hogy felszálljon az általános igazságok tükörfényes égboltozatára. Az ő cselekvése csodatétel vagy példázat. A valódi disszidens forradalmár, nem reformista, a rendszert egészében veti el, ezen nincs mit javítani, roncsstelepre az egészet! Kapott ehhez a radikalizmushoz valami biztatást felülről. Itt járkal a többiek között, de van egy titkos összeköttetése a felsőbb hatalommal. Ehhez képest kicsodák-micsodák ezek a világi urak, ezek a pöttöm tirannusok?

*

Mi a különbség az eretnek, a hamisnak mondott, de talán mégis igazi próféta, a rangrejtett fölkent, a pusztába futó szerzetes, a megkínzott filozófus, a modern forradalmár, a jogvédő disszidens, etcetera között? Íme a marginális értelmiség különböző szerepei. A jézusi radikalizmustól megperzselt karakter nem akar sem kormányzó lenni, sem udvari bölcs, sem főpap, aztán megeshetik, hogy mégis az lesz, egyik, vagy másik, ha fordul a kerék, és tőle várják, hogy megmondja: akkor most, hogy az eddigi kormányzók, udvari bölcsök és főpapok letűntek, akkor most mi legyen? Jönnek hozzá a tisztviselők és az örök, akkor most mit tegyünk? A válasz: amit eddig. A fej változhat, a kéz marad. Persze a kéznek is megvan a maga esze. A szólamok ingalengése normális, az adminisztráció nem inoghat, a döntés szeszélyeskedhet, a végrehajtás nem. A főpapok és a lázadó próféták szembenállása örök páros, ami bizonyítja, hogy a spirál nem kevésbé találó hasonlat, mint az inga, sőt, kissé csúfondárosabb valami konzervatív cinizmus szellemében. Talán azt is kifejezi, hogy a sok húhó nem semmiért történt, mutatkozik némi gyarapodás. A nagy dualitások fennállnak, a dialektikus gondolkodás egybevág a paradoxonokban és ambivalenciákban történő gondolkodással, de talán a spirál optimizmusával is, feltételezve, hogy az emberek tanulnak. Élvezni is szoktuk a kettősségek mákonyát.

*

Csattognak a kardok, lövések ropognak, de a duellumoknak előbb-utóbb vége van, és akkor egy darabig tart a dicsőséges körbeforgolódás, egy darabig vállon hordozzák a győztest, utána jön az új kihívó, és az új párviadal, amelyekben a nagy bajnok előbb-utóbb legyőzetik, de az örök dramaturgiának vannak mindig mitologikus központi figurái, mindig volt az atya és a fiú, és mindig volt a király és a lázadó trónkövetelő, aki alkalmasint forradalmár is lehet. És mindig volt az igazság szerelmese, akit megkísértett a lehetőség, hogy a tudást konvertálja az egyik mezőből a másikba, a kultúrából, a reflexióból, az irodalomból, a verbalitásból, az akadémiából a hatalomba, a politikába, a projektek, a beszédek valóra váltásának a dimenziójába. Világunkra éppen az a jellemző, hogy nagy a sokféleség ezek között a pólusok között, hogy egymásba csúsznak a szerepek. Állunk a nagy gardrób előtt, ami a mi könyvszekrényünk, és onnan emelgetjük le a hőseinket, a romantikáinkat, különösen hitt jegyeink kollekción, azt az érték-együttest, amelyet igaznak gondolunk és egyszerűen kínálhatónak, kapósnak. Mindenesetre a szemlélet és a cselekvés, illetve a cselekvő, avagy szemlélő beszédmód közötti dilemmákról van szó, amely dilemmák benne rejlenek a léthelyzetünkben, hiszen egyszerre szeretnénk érteni a világunkat, és ugyanakkor működni is, megélni is próbálunk benne.

*

A helyi érdekű villamosvasútról át kellett szállni az autóbuszra, ismerős volt a sofőr, ismerősek az utasok, és a kocsmáros is a buszmegállóban. Néha lekéstem az autóbusz indulását, és akkor várni kellett, mert gyalog hosszú lett volna az út. Ódöngtem az állomás piros-poros padjai körül, ismerősök telepedtek mellém. Az elmeegógyintézeti nővér is leült, akinek az eszén a munkaterápiás részek nem tudnak túljárni, ha azonban becsületesen megmondják éjjel, amikor csak a kis kék lámpa ég, hogy randevújuk van a szenes pincében egy másik ápolttal a női részlegről, akkor a nővér megengedi, hogy lemenjenek. Aztán szorosan mellém ült egy cigány, aki a házkutatások után elégedetten és befogadóan tapogatta a hátamat, azt mondogatta, hogy jó srác vagyok, de gyorsan rátért arra, hogy mindenféle használt öltönyömet szívesen hordaná. Üdítő volt a beszélgetés az ökológus-teológus-filozófus fordítóval, akinek az ajkát soha gonosz szó el nem hagyta. Kevésbé üdítő az író társsal, aki sohasem tudott a végére jutni csavaros gondolatmenetének, aminek az a lényege, hogy bár a zsidók sok rosszat művelnek, ő azért mégsem antiszemita, de az már mégis csak sok, hogy ez meg az a zsidó mit mondott, és bár nem várta, hogy emiatt és amiatt szégyelljem magam, de annyszor mondta ezt, hogy mindenféle szégyenérzés elhagyott, és csak néztem, hogy tekereg a kolléga esze az ő ellentétes kényszerei között. Ördög verte a feleségét, ültem a padon mozdulatlanul, a hegyek csúcsát hol sötétség, hol ragyogás vonta be. Jó szagú szelek jöttek a házak előtt őrsgben álló, hosszúszerű liliomok és a hársfásor felől. Megjött az autóbusz is, és húsz perc múlva leszálltam a végállomáson, a téren a kocsmára, a község háza, a posta és a lacikonyha között.

*

Becsukott a mozi, mert gazdaságtalanul üzemelt, a fehérek már nem jártak, csak a cigányok, kevés volt a közönség, a gyerekek fel-alá futkostak, cicegtek, napraforgómagot köpdöstek, dulakodtak, a felnőttek folyton rászóltak a rendetlenkedőre, a tekercs néhányszor elszakadt, ilyenkor szünet következett, mindenki kitódult a füves kertbe, a kamasz fiúk és lányok vihogtak, egy fiú csákót hajtogatott magának újságból, és azt kiáltozta, hogy ő a csókos huszár, és minden lányt megcsókolt, még azt a vékony öregasszonyt is, akinek apró meseháza kertjében, ahol a macskájával élt, fenyőfa nagyságú kenderbokor nőtt, amely körül részeg galambok totyogtak. Elhaladtam a szerb templom előtt, ahol a kiháló szerb közösség rokonai évente egyszer összegyűltek, húst sütögettek, bort és pálinkát ittak, majd szent és nemzeti dalokat énekeltek, utóbb pedig lemezeket tettek fel, dél-szláv táncdalokat, és késő estig táncoltak. Ilyenkor el kellett menekülni, még a dongók is elmenekültek, mentünk a bányatóhoz, amelynek a túlsó partjái ritkán úsztunk el. Nem esett rosszul megebédelni a tóparti falusi vendéglőben, a Gazdakörben. Becsületes flekkenek és fánkok terpeszkedtek a sima fehér tányéron. Benéztünk a szomszédos falvakban ismerősökhöz, mindenütt az ismerős, helyi rizling került az asztalra, a héber tartalmát mindig elfogyasztottuk, mert a hordóba visszaönteni tilos. A gazdák elújságoták, hogy az állami teherautóval, amelynek hivatásos sofőrjei voltak, milyen javakat mentettek haza gyárudvarokról. Az óvodás gyerekekből iskolások lettek, az asszonyok arcát kétszer megcsókoltuk, vagy ők a miénket, a férfiakkal erős kézfogás, egymás vállát meglapogattuk. Valami közismert személyt elküldtek, mást a helyére kineveztek. Valaki ölt, valaki meghalt, valaki valakitől elvált, valaki valakivel összeköltözött. Mindig volt miről beszélgetni, terhességről, gyerekszületésről különösen szívesen beszélgettünk. Mindenkinek jó napot kívántam, megtárgyaltuk, hogy szép idő van-e, vagy szeles-esős.

*

A disznótrágya-szagot a harmadik szomszédból áthozta a szél, valahol a gépi fűrészfűrész vijjogott. Benyomtam a nyitott kertajtót, felnyúltam az eresz alá, leemeltem egy szögről a magam kalapálta álkulcsot, kinyitottam a konyhaajtót, a lavórban kezelt arcot mostam. A zománcozott fehér vödörben a vizet kék fonallal hímzett szegélyű kendő takarta le, félliteres bögrével meregettem a belőle. Benyúltam a szekrénybe, hogy kiemeljem a zubbonyomat, lenéztem, már nem volt ott az a három fehér tárcsa, amelyeket előző nap betettem oda, mert nem tudtam, hogy mitévő legyek a lehallgató berendezéssel, amelyeket Hajós Gabriella és Jovánovics Gyuri társaságában emeltem ki a padláson a fűdémgerendák közötti döngölt agyagból. Volt minden helyiség fölött, tenyérszerű tárcsák, ódivatú tapsifülek. Ezeken át ment a fülükbe sok írógép-zakatolás. Megesik, hogy az ember akkor is beszél, ha nincs rajta semmi ruha, és amit mond, azt nem szánja más férfiaknak, sőt egynek sem, hanem csak annak a furcsa rajzolatú kisasszonynak, akinek mindene aszimmetrikus. Az egyik melle nagyobb a másiknál, a bal csípője jobban kiáll, a bal szeme kékesebb, a jobb szürkés, és ez a sok elrajzolt vonás mind kívánatosá tette nyúlánk formáit és vékony

csontjait. A házigazda holdfényben szemlélte a kertben a meztelen alakot, amelyen csak egy rövid ingecske volt, amint épp túlságosan közel a házhoz a fűbe pisilni támadt kedve, a vendég azt mondta, hogy a házigazda most már jöjjön be, mert ez a holdfény ijesztő, és a kutyák aggasztóan ugatnak, mi bajuk van?, mintha kínoznák őket. A rejtélyes körülmény, hogy a lehallgató készülék már nem volt a szekrényben, csak azzal a feltevéssel magyarázható, hogy amiképpen álkulccsal én is könnyedén benyitottam a konyhámba, mások is megtették ezt. Rendben van, majd beszerelnek valami modernebbet. Havel okosabb volt, mielőtt megtalálta a poloskát, vitte az ócskapiacra és eladta.

